

A DESKRIPTÍV NÉVADÁS NYITOTT KÉRDÉSEI*

VECSEY ZOLTÁN

Kripke a referencia rögzítéséről

A tulajdonnevek klasszikus leíráselméletét *Naming and Necessity* cím munkájában Kripke három különböző szempontból bírálja. Az episztemikus ellenérv szerint a köznyelvben használatos szokványos tulajdonnevek azért nem lehetnek határozott leírások szinonimái vagy rejtett rövidítései, mert a nevek és a leírások kompetens használatát eltér ismeretfeltételek szabályozzák. A modális ellenérv azon a belátáson alapul, hogy a tulajdonnevek minden lehetséges világállapotban megrik referenseiket, a határozott leírások jelentése hipotetikus helyzetekben azonban megváltozhat. Szemantikai ellenérvében Kripke azt állítja, hogy a tulajdonnevek referenseinek és a tulajdonnevekkel asszociált határozott leírások denotátumainak azonosságát lingvisztikai bizonyítékokkal nem lehet meggyőzően alátámasztani.

Napjainkban széles körben elfogadott értelmezésnek számít, hogy Kripke leíráselméletekkel szemben felvázolt érveit önállóan, egymástól függetlenül is ki lehet fejteni. A *Naming and Necessity* értelmezés ugyanakkor ritkán említi meg, hogy a tulajdonnevek episztemikus, modális és szemantikai tulajdonságairól alkotott elgondolását Kripke egy alapvető felismerésre támaszkodva vázolta fel. Arról a felismerésről van szó, amely a tulajdonnevek — és a névként funkcionáló szinguláris elméleti terminusok vonatkozásában kategorikus különbséget tesz a

* A tanulmány megírását a *Bolyai János Kutatási Ösztöndíj* támogatta. Köszönettel tartozom Szabó Erzsébetnek, aki értékes észrevételeivel segítette a szöveg végső megformálását.

jelentés megadása és a referencia rögzítése között. A *Naming and Necessity* megjelenését megelőző időkben a leíráselmélet képviselői arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a tulajdonnevek egyszerű szintaktikai szerkezete mögött összetett szemantikai struktúra húzódik meg. Bizonyíthatónak tekintették, hogy a logikai-szemantikai elemzés eszközeivel a szokványos tulajdonnevek jelentése referensekre és a referensek megadási módjaira (G. Frege, 1892), határozott leírásokra (B. Russell, 1912), illetve határozott leírásokból álló diszjunktív szekvenciákra bontható (J. Searle, 1958). Kripke kritikai megjegyzése szerint a leíráselmélet hívei nem vették figyelembe, hogy a szemantikai struktúra elemzésében két különböző összefüggésben lehet használni a 'leírás' fogalmát. Leírással megadható egyrészt egy tulajdonnév vagy egy szinguláris terminus mondatbeli jelentése. A leírás ilyen esetben megadja a nevek feltételezett szinonimáit. Másrészt a leírások rögzíthetik egy tulajdonnév referenciáját. Erre elsősorban akkor nyílik lehetőség, amikor új neveket vezetünk be a hétköznapi vagy a tudományos nyelvhasználatba. A jelentés megadása és a referencia rögzítése a lingvisztikai elemzés szempontjából tehát két különböző eljárásnak számít. Kripke egyértelmű ítélete szerint a tulajdonnevek jelentése nem adható meg szinonim határozott leírásokkal, azt azonban elfogadja, hogy a referencia meghatározásában bizonyos körülmények között szerepet kaphatnak a leírások is.

Ha részleteiben vesszük szemügyre, Kripke álláspontja rendkívül érdekes. A jelentés megadása és a referencia rögzítése között felfedezett kategorikus különbség alapvető fontosságú a *Naming and Necessity* egész érvrendszere szempontjából. Nem véletlen, hogy az első két előadás gondolatmenete többször is visszakanyarodik ehhez a kérdéshez (1972, 274 sk., 290, 302), két hosszabb lábjegyzet pedig további tisztázó megjegyzéseket csatol a fő szöveghez (1972, 349–350). Néhány szemléletes példa elemzése alapján az említett helyeken Kripke megkísérli rekonstruálni, miként jön létre a tulajdonnevek és az általuk megnevezett tárgyak közötti kapcsolat. A kérdés az, hogy hogyan és milyen körülmények között történik a névadás szokványos eseteiben a referencia eredeti rögzítése. Kripke elemzéseiből a következő vázlatos képbontakozik ki. Egy névadási „ceremónia” keretében a névadók nevet adnak egy tárgynak. Ha a ceremónia során az elnevezendő tárgy empirikus módon azonosítható, akkor *oszténzív névadásról* beszélhetünk,

ha a tárgy pusztán határozott leírások alapján definiálható, akkor *deskriptív névadásról* van szó. Akármelyik változatában történjen is a névadás, Kripke megállapítása szerint kiemelt elméleti jelentése van annak a ténynek, hogy a névadási ceremónia során a névadók egyértelműen determinálják a bevezetett név referenciáját.

E vázlatos rekonstrukcióból több következtetés is levonható. A referencia rögzítésének körülményeire hivatkozva alátámasztható például a merev jelölés hipotézise: a tulajdonnevek azért nem érzékenyek a modális kontextusokra, mert a név és a megnevezett összetartozását az eredeti névadási ceremónia egyértelműen és visszavonhatatlanul rögzíti. De magyarázatot nyer az a kérdés is, hogy a névadás eredeti aktusa után miért lesz meghatározó kommunikációs szerepe a névhasználat kauzális-történeti láncolatának és a beszélő e láncolattal összhangban álló referáló szándékának: egy adott tulajdonnévvel azért lehet sikeresen referálni egy meghatározott tárgyra, mert a nevek későbbi használatuk során is megrik a névadás alkalmával rögzített eredeti referenseiket. Ha a névadási ceremónia alkalmával a tulajdonnevek egyértelműen és visszavonhatatlanul összekapcsolódnak a megnevezett tárgyakkal, akkor ezenfelül az is beláthatóvá válik, hogy a sikeres referálás érdekében miért nem kell a referensek megadási módjaira vagy a referenseket individuáló határozott leírásokra asszociálniuk a nevek kompetens használóinak.

Kripke tehát több szempontból is képes kiaknázni a jelentés megadása és a referencia rögzítése között felfedezett különbséget. Mivel véleménye szerint a referencia rögzítése még a deskriptív névadás eseteiben sem azonos szinonimák megadásával, a tulajdonnevek jelentésstruktúrájáról alkotott leíráselmélet elutasításához — legalábbis a leíráselmélet Frege, Russell és Searle által javasolt változatának elutasításához¹ — ez a különbségtétel megfelelő elméleti kiindulópontot

¹ A leíráselmélet újabb változatai már figyelembe veszik Kripke ellenvetéseit. Katz (1994, 2001) metalingvisztikai elmélete szerint például a nevek jelentésében nem mutatható ki olyan leíró összetevő, ami meghatározná a referenciát. A jelentésstruktúra leíró komponensét Katz ezért nem referenciális, hanem metalingvisztikai nézőpontból definiálja: az a tárgy, amely az 'N' nevet viseli. A metalingvisztikai elmélet Katz szerint mentes a klasszikus leíráselmélet problémáitól, összeegyeztethető Kripke névadásra vonatkozó nézeteivel, és

jelent. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy a leíráselméletekkel szemben kidolgozott episztemikus, modális és szemantikai ellenérvek háttérben a névadás jelentőségének felismerése áll.²

Mindehhez hozzá kell tenni, hogy vázlatos eladásmódja ellenére a *Naming and Necessity* meglehetősen árnyalt képet ad a leíráselméletekkel szembeállítható kritikai érvekről. Kripke elképzelhet nek tart például olyan névadási helyzeteket, amikor a leíráselmélet állításai részben igazolhatóak. Ilyen speciális esetnek számít a már említett deskriptív névadás. A második eladás néhány példát is említ. Emeljünk ki kettőt ezek közül. Mielőtt még azonosíthatók volna a hírhedt londoni sorozatgyilkosság feltételezett elkövetőjét, a nyomozók már 'Hasfelmetsz Jack' néven emlegették a gyanúsítottat (1972, 291). Mielőtt Le Verrier optikai eszközökkel megfigyelhetett volna egy számításai alapján létező bolygót, már a 'Neptunusz' nevet használta a hipotetikus égitest megjelölésére (1972, 347). Ezekben az esetekben a névadók — a londoni nyomozók és a csillagász Le Verrier — kétségtelenül határozott leírások alapján rögzítették az általuk bevezetett tulajdonnevek — 'Hasfelmetsz Jack' és 'Neptunusz' — referenciáját. A névadási ceremónia feltehetően a következő formában történt.

(1) A kegyetlen sorozatgyilkosság elkövetője = Hasfelmetsz Jack

(2) Az Uránusz pályáját módosító égitest = Neptunusz

Kripke értelmezésében a referenciális azonosságot kifejező egyenlőségjel bal oldalán álló határozott leírások és az egyenlőségjel jobb oldalán álló tulajdonnevek csak látszólag szinonimák. 'A kegyetlen sorozatgyilkosság elkövetője' és 'az Uránusz pályáját módosító égitest' leírások közreműködnek ugyan a 'Hasfelmetsz Jack' és a 'Neptunusz' név

jobban megfelel az empirikus nyelvi adatoknak. Katz elgondolásának kritikájához lásd: Braun (1995). A kauzális leíráselmélet képviselői, például Kroon (1987) és Jackson (1998), ezzel szemben úgy látják, hogy a nevekkel asszociált leírások a névhasználat kauzális történetét tartalmazzák.

² Ez nem túl nagy meglepetés, ha az eladások címében szereplő 'Naming' kifejezésre gondolunk. Az viszont különös, hogy a *Naming and Necessity* értelmezésében a névadás szerepére vonatkozó zseniális meglátásokat nem szokták a megfelelő gondolatoként tárgyalni.

referenciájának eredeti rögzítésében, a névhasználat szabályozásában további szerepük azonban már nincs. Amint azt több helyen is olvashatjuk, a leíráselmélet szemantikai struktúrára vonatkozó tézisei csak ebben a módosított, igen korlátozott értelemben fogadhatóak el (1972, 331, 349).

Érveléstechnikai szempontból Kripke álláspontja azért t nhet érdekesnek, mert a leírások szemantikai szerepér l alkotott hagyományos felfogást úgy alakítja át, hogy érveinek felvázolása közben a tulajdonnevek jelentéstartalmának kérdését pozitív értelemben valójában nem is tárgyalja. Frege, Russell és Searle nézeteinek szuggesztív bírálata alapján nyilvánvalóvá válik, hogy a hétköznapi nyelvhasználatban mit *nem* tartalmazhatnak, és mivel *nem* lehetnek egyenérték ek a szokványos tulajdonnevek, a *Naming and Necessity* lapjain viszont nem találunk a tulajdonnevek „tényleges” szemantikai tartalmára vonatkozó szöveghelyeket. Ebben a kérdésben a *Naming and Necessity* értelmez i a pozitív állásfoglalás hiánya miatt csak Kripke vázlatos okfejtésének logikai kib vítésére hagyatkozhatnak, ami a szemantikai tartalom kérdésének komplexitását tekintve meglehet sen kockázatos elméleti vállalkozásnak látszik.

Illusztrációképpen vessünk ismét egy pillantást az el bbi példákra. Tegyük fel, hogy a londoni nyomozók valóban a feltételezett tettes azonosítása el tt, pusztán egy véletlenszer en megformált határozott leírásra hagyatkozva vezették be nyelvhasználatukba a ‘Hasfelmetsz Jack’ nevet, megközelít leg azon a módon, ahogyan azt (1) bemutatja. Ha Kripke lingviztikai mechanizmusokról adott helyzetleírása helytálló, akkor ezzel a névadási aktussal a névadók egyértelm en rögzítették a ‘Hasfelmetsz Jack’ tulajdonnév szemantikai referensét. Itt érdemes megemlíteni, hogy a ‘szemantikai referens’ szakkifejezést Kripke a megszokott formában használja el adásaiban: ‘*N*’ referense *o*, ahol konkrét esetekben *N* egy névvel — tulajdonnévvel vagy tulajdonnévként funkcionáló szinguláris terminussal — *o* pedig egy materiális vagy absztrakt tárggyal helyettesíthet .

E kifejezés definícióját és a bevezet oldalak milliánus hangvétel utalásait követve (1972, 254–255) talán kiindulhatunk abból a megállapításból, hogy egy tulajdonnév szemantikai tartalmát Kripke feltehet en azzal a tárggyal azonosítaná, amire a név a kompetens beszél k használatában a hétköznapi kontextusok többségében referál. Ennél a

feltételezésnél azonban mindjárt egy látványos problémába ütközünk. Ha példánkban a nyomozók már a gyanúsított azonosítása *el tt* bevezették nyelvhasználatukba a ‘Hasfelmetsz Jack’ tulajdonnevet, akkor mire vagy kire referáltak ‘a kegyetlen sorozatgyilkosság elkövet je’ határozott leírással? Ki volt az a személy, aki a név bevezetésének pillanatában megfelelt a határozott leírás által reprezentált kritériumoknak? A névadás pillanatában és a név használatának első szakaszában — egészen addig, amíg nem vált ismertté az első feltételezett elkövet — faktuális értelemben ezt nyilván nem lehetett tudni.

A problémát itt két intuitíve helyesnek tartom, ám egymással összeegyeztethetetlen álláspont okozza. Nyelvi intuíciónk egyrészt azt sugallják, hogy nyelvhasználatba való bevezetése után a ‘Hasfelmetsz Jack’ név a szokványos tulajdonnevekhez hasonló módon viselkedett. Merev jelölként nem volt érzékeny a modális kontextusokra, leírások közvetítése nélkül referált egy meghatározott személyre, és hétköznapi használata során megőrizte eredeti szemantikai tulajdonságait. Másrészt azt gyanítjuk, hogy a londoni nyomozók egy referenciális deficittel megterhelt nevet alkottak deskriptív névadásukkal: a ‘Hasfelmetsz Jack’ névhez — használatának egy bizonyos szakaszában — nem tartozott egyértelműen meghatározott szemantikai referens.³ Egy referenciális deficittel megterhelt tulajdonnév viszont aligha nevezhető szokványos tulajdonnévnek, és első pillantásra az sem tűnik magától értetődőnek, hogy a ‘Hasfelmetsz Jack’ típusú tulajdonnevek szemantikai tartalmának meghatározásához melyik intuíciónkat kellene felülvizsgálunk és esetlegesen elvetnünk.

Deskriptív nevek Evans elméletében

A konfliktus egyik lehetséges feloldásához Kripke nézeteinek részleges módosításával lehet eljutni. A *Naming and Necessity* megközelítésmódjával összhangban leszögezhetjük, hogy az oszténzív névadási ceremóniával bevezetett tulajdonnevek szemantikai tartalma a nevek referenseivel azonos, de kiegészítésképpen hozzátehetjük, hogy a

³ Le Verrier ‘Neptunusz’ esetére ugyanez érvényes.

határozott leírásokkal bevezetett tulajdonnevek referenseiken kívül deskriptív jelentéstartalommal is rendelkeznek. A 'deskriptív név' fogalmának bevezetésével ezt a megoldást először Gareth Evans (1979) vetette fel.⁴ Evans megítélése szerint a 'Hasfelmetsz Jack' és a 'Neptunusz' tulajdonnevekhez hasonló deskriptív nevek viszonylag ritkán fordulnak elő a hétköznapi nyelvhasználatban. Kivételes helyzetük szemantikai tulajdonságaikban is megmutatkozik. A deskriptív nevek ugyanis a referáló kifejezések osztályához tartoznak, ugyanúgy, mint bármely szokványos tulajdonnév, de bevezetésük körülményei miatt szemantikai profiljukhoz leíró tartalmú információk is tartoznak. Amikor szokványos tulajdonnévként használjuk a 'Hasfelmetsz Jack' nevet, Evans szerint a használat konstitutív részeként mintegy örököljük a névhez kapcsolódó információkat is (1979, 162–163). Ez csak úgy lehetséges, ha 'a kegyetlen sorozatgyilkosság elkövetője' leírás információs jelentéstartalma és a 'Hasfelmetsz Jack' név között a névadási ceremónia során szoros asszociatív kapcsolat jön létre. Evans javaslata éppen ezen a lényeges ponton módosítja Kripke névadásról vallott nézeteit. Észre kell vennünk, hangsúlyozza Evans, hogy a deskriptív névadás eseteiben a határozott leírás egy meghatározott *o* szemantikai referens helyett pusztán identifikáló információt kapcsol a bevezetendő tulajdonnévhez. A névadás alkalmával csak a bevezetendő név és az identifikáló információ között jön létre szemantikai reláció. A későbbi használat szempontjából ezért voltaképpen közömbös, hogy a 'Hasfelmetsz Jack' tulajdonnév bevezetésének pillanatában — az 1880-as évek végén — nem referált *de re* módban egy egyértelműen azonosítható személyre. Egy deskriptív név meghatározott referens hiányában is névként viselkedhet, annak az identifikáló információnak köszönhetően, amit a név használói az eredeti definícióhoz kapcsolódó kommunikációs helyzetekben áthagyományoznak egymásnak. Aki ismeri 'a

⁴ A deskriptív nevek kérdését az újabb irodalomban Reimer (2004) és Jeshion (2004) tárgyalja. Soames (2002) értelmezésében csak azok a tulajdonnevek és közszavakból álló komplex kifejezések számítanak deskriptív — pontosabban: részlegesen deskriptív — neveknek, amelyek megfelelnek 'az x : $Fx \ \& \ x = y$ ' szerkezetnek, és a merev jelölőkhöz hasonlóan viselkednek. Soames elemzése alapján ide sorolhatjuk például a 'Princeton Egyetem' nevet: az x : x egyetem $\& \ x = y$, ahol az y változóhoz a név referensét rendeljük.

kegyetlen sorozatgyilkosság elkövet je' leírás információs jelentéstartalmát, és a b ntettel összefügg kontextusokban következetesen erre a jelentéstartalomra asszociál a 'Hasfelmetsz Jack' név hallatán, kompetens névhasználónak számít. E tudás birtokában még azzal is tisztában lesznek a név használói, hogy milyen nyelven kívüli feltételnek kell teljesülnie, hogy igaz legyen egy olyan mondat, amelyben el fordul a név. Nevezetesen: tudni fogják, hogy Hasfelmetsz Jacknek rendelkeznie kell a-kegyetlen-sorozatgyilkosság-elkövet jének-lenni tulajdonsággal.

Kétségtelen, hogy a névhasználat elterjedésével és a név visel jére vonatkozó ismeretek b vülésével a deskriptív nevekhez társított információ szerkezete jelent s mértékben módosulhat. Evans nem zárja ki ezt a lehet séget, de úgy véli, hogy amíg egy deskriptív név megtartja asszociatív kapcsolatát a bevezetésekor használt leírás eredeti információs tartalmával, az esetleges változások nem okozhatnak kommunikációs nehézséget. Ilyen esetekben a név „egy kritériummal meghatározott” név marad (1979, 181). Nem kell tehát attól tartanunk, hogy körmönfont nyelvfilozófiai mutatóványainkban a 'Hasfelmetsz Jack' tulajdonnév ma értelmetlen jelsorozatként szerepel. Evans elegáns magyarázata, úgy t nik, hatásosan semlegesíti azt az intuitív meglátást, mely szerint a deskriptív névadás referenciális deficittel megterhelt neveket vezet be a köznyelvbe.

Evans okfejtése nemcsak elegáns, hanem mértéktartó is. Éppen csak annyit változtat a kripkei nézeteken, amennyi elegend a deskriptív módon bevezetett tulajdonnevek tartalmának és használatának ellentmondásmentes értelmezéséhez. Eleganciája és mértékletessége ellenére van azonban egy komoly hibája: nem érvényes minden esetre.

Evans egyáltalán nem mérlegeli azt a lehet séget, hogy a deskriptív nevek esetleg különböző típusokba tartozhatnak.⁵ Kripke 'Hasfelmetsz

⁵ Jeshion (2004) helyesen állapítja meg, hogy Evans nyomán két el ítélet terjedt el a szakirodalomban. Az egyik el ítélet szerint a köznyelvben ritkán fordulnak el deskriptív nevek, a másik szerint deskriptív neveket bárki megköthetése nélkül, szabadon létrehozhat. Jeshion úgy látja, hogy egyik el ítélet sem tartható. Vö. Jeshion (2004, 594).

Jack' és 'Neptunusz'⁶ példáit kölcsönvéve a deskriptív neveket a nevek egységes osztályaként kezeli. Részletesebb elemzéssel azonban már ebben a két példában is felfedezhetünk olyan szerkezeti különbséget, ami megkérd jelezi az egységes osztályozás érvényét. A londoni nyomozók 1888-ban minden bizonnyal tudták, hogy a sorozatos bntetteket egyetlen férfi követte el, noha e férfi kilétét homály fedte. Feltehetően ezért kezdték el használni — kommunikációjuk egyszer sítése érdekében vagy más pragmatikus megfontolásra hivatkozva — a 'Hasfelmetsz Jack' nevet. 'A kegyetlen sorozatgyilkosság elkövet je' határozott leírással ideiglenesen új nevet adtak az ismeretlen gyanúsítottnak, aki osztenzív névadással eredetileg talán a 'Montague John Druitt' vagy a 'Francis J. Tumblety' nevet kapta, ezt még ma sem lehet teljes bizonyossággal tudni.⁷ A Le Verrier által bevezetett 'Neptunusz' név ezzel szemben egy olyan o tárgyra referált, amelyhez a névadást megelőzően még nem tartozott megkülönböztető N tulajdonnév. A 'Hasfelmetsz Jack' és a 'Neptunusz' tulajdonnevekhez rendelt referensek szemantikai státusa emiatt eltér : az előbbi már szerepelt egy névadási ceremóniában, az utóbbi viszont még nem.

Ennél azonban jóval határozottabb különbségek is adódhatnak, ha a névadók olyan deskriptív nevet vagy terminust vezetnek be a köznyelvbe, amelyhez sem bevezetése pillanatában, sem használatának későbbi fázisaiban nem tartozik szemantikai referens. Ismert példa erre az esetre a 'Vulkánusz' tulajdonnév és a 'phlogiston' tudományos terminus. Két 19. századi csillagász, J. Babinet és U. Le Verrier a Merkúr bolygó viselkedésében tapasztalható keringési rendellenességeket egy addig még meg nem figyelt égitest pályamódosító hatásával magyarázta. E hipotetikus égitest azonosítására vezették be a 'Vulkánusz' deskriptív nevet. A 18. században a vitalizmussal rokonszenvező kémikus, George E. Stahl az égés mechanizmusainak tanulmányozása közben egy új természeti fajta létezését feltételezte, amit 'phlogiston' névre keresztelt.

⁶ Evans valójában a 'Vulkánusz' tulajdonnevet említi. A 'Vulkánusz' név szerkezete, amint azt az alábbiakban látni fogjuk, erőteljesen eltér a 'Neptunusz' név szerkezetétől.

⁷ Az ügy dokumentációja elérhető a *Metropolitan Police* oldalán: www.met.police.uk/history/ripper.htm

A megfelelő névadási ceremóniák sematikus formája a következő lehetett:

(3) A Naprendszer tizedik bolygója = Vulkánusz

(4) Az égés és az oxidáció alapjául szolgáló szubsztancia = phlogiston

A későbbi tudományos kutatások során bizonyossá vált, hogy egyik hipotézis esetében sem volt olyan tárgy, ami megfelelt volna a határozott leírásokban megfogalmazott deskriptív kritériumoknak. Naprendszerünkben nincs tizedik bolygó, és nem létezik olyan szubsztancia, amire visszavezethetnénk az égés és az oxidáció folyamatait. Kiderült tehát, hogy Babinet, Le Verrier és Stahl szemantikai referens nélküli neveket vezetett be a tudományos nyelvhasználatba. Ennek az az egyik következménye, hogy a 'Vulkánusz' névvel, illetve a 'phlogiston' terminussal a mai névhasználók sem tudnak *de re* módon tárgyakra referálni.

Ha Evans felfogása bírálható, akkor első sorban azért, mert figyelmen kívül hagyja, hogy deskriptív névadással különböző szemantikai státusú tárgyakhoz lehet nevet rendelni, különböző episztemikus helyzetekben. Az általa kidolgozott információs modell a deskriptív névadás bizonyos eseteiben eredményesen alkalmazható — ha a nevekkel asszociált információ valóban identifikáló tartalmú, mint a 'Hasfelmetsző Jack' és a 'Neptunusz' esetében —, a szemantikai referenssel nem rendelkező 'Vulkánusz' vagy 'phlogiston' típusú üres nevekre elgondolása azonban már nem terjeszthető ki.

Amint láttuk, a *Naming and Necessity* vázlatos keretelméletéhez igazodva Evans megpróbálta újraértelmezni a deskriptív névadással bevezetett nevek szemantikai tartalmát. Deskriptív nevekre vonatkozó intuíciónk konfliktusát azonban másképpen is megkísérelhetjük feloldani.

Deskriptív névadás referensek nélkül: Sainsbury teóriája

Mark Sainsbury (2002, 2005), aki szintén a referencia rögzítésének kripkei klasszifikációjából indul ki, újabban arra mutatott rá, hogy a 'deskriptív névadás' fogalma következetesen kiterjeszthet olyan szituációkra is, amikor a névadási ceremónia alkalmával elnevezendő tárgy nem létezik. Ennek megfelelően Sainsbury nem abban látja az oszténzív és a deskriptív névadás különbségét, hogy az oszténzióval bevezetett nevek az elnevezendő tárgy empirikus jelenléte miatt minden esetben *de jure* referálnak, deskriptív névadással az episztemikus kapcsolat hiánya miatt viszont referenciális deficittel megterhelt neveket is lehet alkotni. A különbség szerinte nem is a bevezetett nevek szemantikai tartalmában keresendő, hanem annak a névhasználati gyakorlatnak a karakterében, amely a kommunikáció kauzális-történeti folyamatainak engedelmessé válva egy-egy név bevezetése után létrejön.

John Stuart Mill (1843) klasszikus felfogásához hasonlóan Kripke is úgy vélekedett, hogy a tulajdonnevek szükségképpen involválnak individuális tárgyakat.⁸ Evans, mint láttuk, szintén szinguláris referáló kifejezéseknek tekintette a neveket, a referencia deskriptív rögzítésének tartalmi következményét pedig a nevekhez társított identifikáló információkban mutatta ki. Sainsbury elmélete szerint a tulajdonnevek szemantikai profilja azonban nem magukkal a referált tárgyakkal vagy a tárgyakkal és a hozzájuk kapcsolódó leíró információkkal, hanem egy sajátos, homofon referencia-feltétellel (RF) jellemezhető.⁹

(RF) $\forall o$ ('N' referense akkor és csak akkor o , ha $o = N$)

Ennek az axiómának a tárgy-involváló és az információ-társításra alapozott felfogásokkal szemben az az egyik elnye, hogy a 'Vulkánusz' és a 'phlogiston' típusú üres nevekre is ellentmondásmentesen

⁸ Minden szinguláris név, hangoztatja Mill, egy reális vagy imaginárius létező neve (1843, 32). Később Bertrand Russell is hasonló szellemben nyilatkozik (1918, 243). Kripke hallgatólagosan ugyanezt a nézetet vallja.

⁹ Vö. Sainsbury (2002, 13–24; 2005, Ch. 5).

alkalmazható. Kripke és Evans felfogásából az következik, hogy az üres neveket tartalmazó egyszer kijelent mondatok a hiányzó szemantikai referensek miatt nem fejeznek ki szinguláris propozíciókat. Az egzisztenciális el feltevéseket nem tartalmazó negatív szabad logika alapján azonban, amit Sainsbury Tyler Burge (1974) felfogásában idéz, a referencia-feltétel jobb oldala üres nevek esetén mindig hamis, így minden olyan egyszer kijelent mondat, amely magában foglalja a 'Vulkánusz' vagy a 'phlogiston' kifejezést, szükségszerűen hamis propozíciót fejez ki. Lényegét tekintve ez az eredmény megfelel az üres nevek egyéb típusairól, a fikcionális (Sherlock Holmes) és a mítikus (Zeusz) nevekről és azok használati szabályairól alkotott hétköznapi felfogásunknak is. A hasonlóság abban mutatkozik meg, hogy a hétköznapi nyelvhasználat kontextusaiban — a fikció és a mítosz releváns szövegösszefüggésén kívül — a 'Sherlock Holmes/Zeusz (van) *P*' szerkezet mondatokat ugyanúgy hamisnak tekintjük, mint a 'Vulkánusz/phlogiston (van) *P*' mondatokat.

Sainsbury koncepciójának másik eleme, hogy megengedi a szemantikai referens nélküli nevek értelmes és igaz állításokban való használatát is. Ha a 'Vulkánusz nem létezik' vagy a 'Nem létezik olyan tárgy, mint Vulkánusz' negatív egzisztenciális állítások nem fejeznének ki értelmes és igaz propozíciókat, akkor Le Verrier tévedésen alapuló csillagászati hipotézisét elvileg nem lehetne megcáfolni. Kripke és Evans felfogása ebben a logikai-metodológiai vonatkozásban is problematikus lehet, mert csak az efféle mondatok értelmes voltát a milliánus hagyománnyal való rokonszenvedés miatt látszólagosnak vagy megtévesztőnek tekintenék.¹⁰

Evans álláspontjától eltérően Sainsbury nem sorolja különböző szemantikai kategóriákba a szokványos, referáló neveket és a deskriptív tulajdonneveket. Ennek az oka, hogy a névadás típusától függet-

¹⁰ E probléma megoldására Kripke követői közül többen azt javasolják, hogy az üres neveket tartalmazó egyszer kijelent mondatokat fogjuk fel olyan állításoknak, amelyek hiányos vagy kitöltetlen propozíciókat fejeznek ki. A 'Vulkánusz nem létezik' mondat által kifejezett propozíciót ekkor a következőképpen ábrázolhatjuk: <<(), létezni> NEG>. A hiányos propozíciók irodalmához lásd: Reimer (2001), Adams and Dietrich (2004).

lenül (RF) egyetemesen érvényes minden névre, az 'N' referense akkor és csak akkor o , ha $o = N$ bikondicionális pedig sem osztenzív, sem deskriptív referencia-feltételt nem fogalmaz meg N -re vonatkozóan. Az osztenzív és a deskriptív névadási ceremónia episztemikus különbsége ezért nem jelenhet meg a nevek szemantikai tartalmában. A névhasználati gyakorlat alapváltozataiban Sainsbury szerint viszont kimutatható bizonyos tartalmi különbség. Míg az osztenzióval bevezetett nevek névhasználati gyakorlata az eredetileg rögzített referenseket rzi meg, a deskripcióval bevezetett üres nevek névhasználati gyakorlata a referensek „hiányát” rzi meg. Szó szerinti értelemben véve a referens hiánya természetesen nem rizhet meg, de könny megállapítani, hogy milyen folyamatra utal Sainsbury ezzel a képletes kifejezéssel: ha egy adott N névre bevezetésének pillanatában (RF) hamis, akkor (RF) hamis lesz N minden kés bbi használatára is. És ugyanígy: ha egy adott N névre bevezetésének pillanatában (RF) igaz, akkor (RF) igaz lesz N minden kés bbi használatára is.

Mindebb l úgy t nik, hogy Sainsbury a következ nézet mellett foglal állást: a referenciális deficittel bevezetett nevek a kommunikáció kauzális-történeti folyamataiban lényegében véve ugyanúgy viselkednek és ugyanolyan módon jutnak el egyik névhasználótól a másikig, mint a szokványos, referáló nevek. Vitathatatlan, hogy ezzel a magyarázattal is feloldhatjuk intuíciónk konfliktusát.

Mark Textor (2004, 208) megfigyeléséhez csatlakozva Sainsbury teóriájával kapcsolatban felvethetünk azonban egy módszertani kérdést. Ha (RF) bemutatja, hogy milyen általános referencia-feltételnek kell megfelelniük a tulajdonneveknek és a szinguláris kifejezéseknek, akkor ezenkívül milyen magyarázó szerepe lehet egyáltalán a névhasználat kommunikatív folyamatainak? A *Naming and Necessity* szemantikai vázlata határozott és világos választ ad erre a kérdésre. Kripke szerint a referencia rögzítése megalapozza, de önmagában véve még nem garantálja, hogy egy adott N név kés bbi használói minden kontextusban következetesen ugyanarra az o tárgyra referálnak, mint a név eredeti bevezet i. Hogy miként lehetséges egy adott nyelvközösségen belül azonos kommunikatív szándékkal és sikeresen használni a már bevezetett neveket, arra csak a névhasználat történeti folyamatainak részletes tanulmányozása adhat magyarázatot. Sainsbury gondolatmenetét követve viszont az a megtéveszt benyomás támadhat bennünk,

hogy a referencia rögzítésére és a névhasználat szabályszer ségeire vonatkozó tézisek logikailag függetlenek egymástól. Mivel Sainsbury mindkét tézis értelmezésében Kripke útmutatásait követi (2002, 211; 2005, Ch. 4.), ez némileg meglepő következménynek tekintik.

Egy figyelmen kívül hagyott lehetőség: a deskriptív névadás általános elmélete

Valószínűleg azért nehéz pontosan tisztázni, hogy mi a kulcskérdés a leírással bevezetett nevek szemantikai elemzésében, mert bizonyos értelemben már a *Naming and Necessity* is félrevezető módon kezeli a témát. Evans és Sainsbury egy-egy ponton korrigálja, illetve elvi megfontolásokkal egészíti ki Kripke meglátásait, többé-kevésbé sikeresen, de a névadás tipologizálása mögött rejlő feltételezéseket egyikük sem vizsgálja felül. Pedig egy helyütt maga Kripke is megjegyzi, igaz, csak egy lábjegyzetben elrejtett rövid mondattal, hogy az osztenzív névadás valójában a deskriptív névadás egy sajátos változatának tekinthető (1972, 349). Ezt a félreeső megjegyzést érdemes komolyan venni, mivel nem egyszerűen terminológiai kérdésről van szó.

A megjegyzés hátterében feltehetően az az elképzelés áll, hogy a névadás minden lehetséges változatában határozott leírások közvetítésével rögzül a bevezetendő nevek referenciája. Ez végső soron azt jelentené, hogy a referencia rögzítésének egyetlen alapformája van, és ez az alapforma a deskriptív névadás.¹¹ Ha tipológiánkat ehhez az alapformához igazítjuk, akkor talán a magyarázat alapvetőbb szintjén is rávilágíthatunk arra, hogy a 'Hasfelmetsz Jack' és a 'Vulkánusz' típusú tulajdonnevek elemzése közben miért kerülünk konfliktusba természetes nyelvi intuíciónkkal.

¹¹ Az osztenzív/deskriptív megkülönböztetés alapját Kripke feltehetően azért nem elemzi kellő határozottsággal, mert álláspontja szerint a névadás módja nem befolyásolja a tulajdonnevek szemantikai tulajdonságait. Vö. Kripke (1972, 331; 1979, 281).

Mit jelent tehát az a Kripke megjegyzése nyomán megfogalmazható állítás, hogy a névadók minden esetben határozott leírások közvetítésével vezetnek be a nyelvhasználatba az új neveket? Alighanem úgy tisztázhatjuk legegyszerűbben a leírások névadásban játszott szerepét, ha végiggondoljuk, hogy formális szempontból milyen összetevőkre bontható a névadási szituáció. A legalapvetőbb esetet figyelembe véve a deskriptív névadás általános elméletének nullhipotézise (NH) a következő sematikus formában adható meg:

(NH) Egy adott L nyelvben a név és a tárgy kapcsolata úgy jön létre, hogy a w világ valamely t időpontjában az S névadó az o tárgyhoz egy illokúciós aktussal az N tulajdonnevet rendeli: 'Legyen az F neve N ', ahol 'az F ' határozott leírás szemantikai referense o .

Három rövid megjegyzés tartozik ehhez a hipotézishez. (i) A 'w' komponens elhagyható, ha (NH) értelmezési tartományát aktuális világunkra korlátozzuk. Ha a hipotézist kripkei értelemben vett lehetséges világokra is értelmezzük, w merev jelölként mindig a névadási szituációnak megfelelő aktuális világot (w_a) szimbolizálja. (ii) A 't' komponens a névadás eredeti időpontját jelöli, ami nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy az o tárgyhoz S (vagy S_1) egy későbbi t_1 időpontban új nevet (N_1) rendeljen. (iii) S csak abban az esetben vezetheti be o számára az 'N' nevet, ha L nyelvhasználó közösségének szociális feltételei lehetővé teszik számára, hogy a névadó szerepében lépjen fel.¹²

Szemeltetve tartva az iménti kiegészítéseket, vizsgáljuk meg, hogy a névadás egy-egy gyakran előforduló, jellegzetes esetére alkalmazva — John Smith, Hasfelmetsz Jack, Vulkánusz — milyen eredményhez vezet (NH).

¹² A névadás szociális kritériumát Jeshion (2004, 601) hasonlóképpen fogalmazza meg. Megjegyzendő ezenkívül, hogy a névadásnak olyan formái is léteznek, amelyek radikálisan eltérnek (NH) sematizmusától. Egy nevet úgy is bevezethetünk a hétköznapi nyelvhasználatba, hogy egy adott t időponttól fogva egyszerűen elkezdjük használni. Ezért figyelembe kell venni, hogy (NH) csak az *explicit* névadás eseteire vonatkozik.

John Smith. A szokványos tulajdonnevek dönt többségénél rendszerint (NH) egyik komponense sem hiányzik a névadási ceremóniából. Egy egyházi keresztel alkalmával például a ceremónia részese az elnevezendő gyermek (*o*), a névadásra jogosult személy (*S*) és az egyházi hivatal képviselője, aki a névadás rituális beszédfordulatait és egyéb konvencionális kellékeit alkalmazva nevet ad az újszülöttnék: „Legyen az elttünk lévő gyermek neve John Smith”, ahol ‘az elttünk lévő gyermek’ határozott leírás *referenciális* használata egyértelműen rögzíti *L*-ben a ‘John Smith’ tulajdonnév referenciáját.¹³

Hasfelmetsz Jack. Ennél a névtípusánál hiányzik (NH) egyik komponense. Jóllehet a nyomozók *de re* gondolataik kifejezésére, referáló szándékkal fogalmazták meg ‘a kegyetlen sorozatgyilkosság elkövetője’ leírást, a ‘Hasfelmetsz Jack’ tulajdonnév bevezetésének eredeti *t* időpontjában e leírást csak *attributív* módon lehetett használni. Ez viszonylag könnyen belátható, ha a feltételezett névadási aktust megpróbáljuk a nyomozók episztemikus helyzetének megfelelő formában rekonstruálni: „Bárki legyen is a kegyetlen sorozatgyilkosság elkövetője, legyen a neve Hasfelmetsz Jack”. Az *attributív* módon használt határozott leírások deskriptív kritériumaik alapján kijelölnek ugyan egy meghatározott *o* tárgyat — idézett példánkban a feltételezett elkövető személyét —, de nem referálnak rá. Ezzel magyarázható, hogy ebben az esetben a névadó illokúciós aktus nem rendelt egyértelműen azonosítható szemantikai referenst a bevezetett névhez.

Vulkánusz. Ésszerű feltételezésnek tartjuk, de akár bizonyosnak is vehetjük, hogy amikor számításai alapján bevezette a tudományos nyelvhasználatba a ‘Vulkánusz’ tulajdonnevet, Le Verrier szintén referáló szándékkal használta ‘a Naprendszer tizedik bolygója’ határozott leírást. (NH) nézőpontjából a leírás *referenciális* használata

¹³ Az az empirikus tény, hogy a ‘John Smith’ névnek számos viselője van, nem érinti közvetlenül (NH) kritériumrendszerét, mivel nincs akadálya annak, hogy ugyanahhoz a névtípushoz különböző névadási ceremóniákban különböző referenseket rendeljenek a névadók. A homonim neveket a névadási ceremóniák alapján definiált ekvivalencia osztályokkal lehet megkülönböztetni. A névhasználat gyakorlatában ez azt jelenti, hogy a ‘John Smith’ névtípus azonos osztályba tartozó példányaival a névhasználók mindig ugyanarra a személyre referálnak. Vö. Katz (2001, 151).

ebben az esetben azonban *inkorrekt* volt, mivel a névadás *t* id pontjában nem létezett olyan *o* szemantikai referens, amire névadó definíciójával Le Verrier *de re* módban referálhatott volna.

A bemutatott példák alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy az (NH)-hoz igazodó névadási szituációkban a határozott leírások használati módja — referenciális, attributív, inkorrekt — alapvetően meghatározza a bevezetett tulajdonnevek szemantikai tulajdonságait. Úgy tényleg, hogy egy újonnan bevezetett név egyedi tárgyak jelölésére való referenciális képessége és szemantikai tartalma, amellyel az egyszerű kijelentő mondatok által kifejezett proposíciókhoz hozzájárul, egyaránt attól függ, hogy a névadási ceremóniában milyen módon használják a névadók a referencia rögzítésére kiválasztott határozott leírást. Ha Kripke megjegyzéséből kiinduló gondolatmenetünk eddig a pontig helytálló, akkor talán egy lépéssel közelebb kerülhetünk a 'Hasfelmetsz Jack' és a 'Vulkánusz' típusú nevek elemzésében felmerült nehézségek feloldásához is.

Intuíciónk konfliktusának feltehetően az az alapvető oka, hogy referenciális szándékaink teljesülését várjuk akkor is, amikor a névadási ceremónia a határozott leírások attributív vagy inkorrekt használata miatt nem felel meg (NH) komplex feltételrendszerének. Amikor egy szokványos (NH) szituációban attributív vagy inkorrekt módon használják a névadók 'az *F*' határozott leírást a bevezetendő név referenciájának rögzítésére, a név bevezetése episztemikus értelemben befejezetlen marad. A bevezetett név ortográfiai és fonológiai tulajdonságai ezt persze nem árulják el. A befejezetlen névadási ceremóniák szintaktikai következményekkel sem járnak, ezért hajlunk arra, hogy a 'Hasfelmetsz Jack' és a 'Vulkánusz' neveket ugyanolyan természetességgel használjuk szinguláris proposíciók kifejezésére, mint bármely más nevet. Ha kommunikációs zavarok lépnek fel az ilyen típusú nevek használata közben — ami a mi példáinknál könnyen el fordulhat —, és meg akarjuk tudni, hogy a szóban forgó név valóban a szinguláris kifejezések közé tartozik-e, akkor további információkra van szükségünk. Meg kell tudnunk például, hogy ki volt Hasfelmetsz Jack, mi volt az eredeti neve e bizzarr név viselőjének, és ki kell derítenünk, hogy ha valóban létezik, a Naprendszer mely pontján található a Vulkánusz bolygó. A feltételezett referensekre vonatkozó kiegészítő *de re* információkkal le kell zárnunk a névadási ceremónia befejezetlen episztemikus

folyamatát. A hiánypótló *de re* információk birtokában már individuálhatjuk egy attributív leírással bevezetett név visel jét, vagy megállapíthatjuk, hogy egy inkorrekt leírással bevezetett névhez nem tartozik szemantikai referens.

Nyitott kérdések

A teljesség kedvéért hozzá kell tenni az imént elmondottakhoz, hogy a deskriptív névadás elméletével szemben megfogalmazható egy komoly ellenvetés. (NH) a határozott leírások komplett elméletét el feltételezi. Russell denotálásról (1905) írott tanulmánya óta a határozott leírások szemantikája és pragmatikája azonban a nyelvfilozófia legvitatottabb témái közé tartozik. A vita számos problémát érint. Er teljesen megoszlanak például a vélemények a leírások logikai szerkezetéről. A neorussellianusok, Salmon (1986) és Ostertag (1999) felfogása szerint a határozott leírások kvantifikációs mélyszerkezetük miatt szemantikai értelemben nem tartoznak a referáló kifejezések közé, Bach (2004) ugyanakkor éppen a kvantifikációs mélyszerkezettel magyarázza, hogy a határozott leírások referenciális használati módban individuális tárgyakat jelölhetnek. Graff (2001) szintaktikai szempontú megközelítésében a határozott leírások inkább a predikátumokhoz állnak közel. Kérdéses továbbá, hogy a szinguláris leírásokban szereplő 'a', 'az' határozott nével logikai szükségszerűséggel implicálja-e egyedi tárgyak létezését, és jelenleg nem tisztázott kell képpen az sem, hogy milyen szempontok alapján lehet elkülöníteni a leírások szemantikai tartalmát (amit szó szerinti értelemben véve, kontextustól függetlenül jelentenek) és pragmatikai implikációit (amit egy adott kontextusban kommunikatív értelemben kifejeznek). Ezért mindaddig, amíg a határozott leírások körüli vita alapkérdéseiben nem alakul ki minimális elvi egyetértés, nyitott kérdés marad, hogy (NH)-ből kiindulva milyen ségédhipotézisekkel lehet megalkotni a deskriptív névadás átfogó elméletét.

Irodalom

- Adams, F and Dietrich, L. (2004): What is in a(n Empty) Name? *Pacific Philosophical Quarterly* 85: 125) 148.
- Bach, K. (2004): Descriptions: Points of Reference. In Reimer, M and Bezuidenhout, A., 189) 229.
- Braun, D. (1995): Katz on Names Without Bearers. *Philosophical Review* 104: 553) 575.
- Burge, T. (1974): Truth and Singular Terms. *Noûs* 8: 309) 325.
- Evans, G. (1979): Reference and Contingency. *The Monist* 62: 161) 189.
- Frege, G. (1892): Über Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik* 100: 25) 50.
- Graff, D. (2001): Descriptions as Predicates. *Philosophical Studies* 102: 1) 42.
- Jackson, F. (1998): Reference and Description Revisited. In J. Tomberlin (ed.): *Philosophical Perspectives 12: Language, Mind, and Ontology*. Blackwell, 201) 218.
- Jeshion, R. (2001): Donnellan on Neptune. *Philosophy and Phenomenological Research* 63: 111) 135.
- Jeshion, R. (2004): Descriptive Descriptive Names. In Reimer, M and Bezuidenhout, A., 591) 612.
- Kaplan, D. (1989): Demonstratives. In J. Almog, J. Perry, and H. Wettstein (eds): *Themes from Kaplan*. Oxford University Press, 481) 563.
- Katz, J. J. (1994): Names Without Bearers. *Philosophical Review* 103: 1) 40.
- Katz, J. J. (2001): The End of Millianism: Multiple Bearers, Improper Names, and Compositional Meaning. *Journal of Philosophy* 99: 137) 166.
- Kripke, S. (1972): Naming and Necessity. In D. Davidson—G. Harman (eds): *Semantics of Natural Language*. D. Reidel, 253) 355.
- Kripke, S. (1979): A Puzzle about Belief. In A. Margalit (ed): *Meaning and Use*. D. Reidel, 239) 283.
- Kroon, F. (1987): Causal Descriptivism. *Australasian Journal of Philosophy* 65: 1) 17.
- Mill, J. S. (1843): *System of Logic*. London, Parker.
- Ostertag, G. (1999): A Scorekeeping Error. *Philosophical Studies* 96: 123) 146.

- Reimer, M. (2001): The Problem of Empty Names. *Australasian Journal of Philosophy*, 79: 491) 506.
- Reimer, M. (2004): Descriptively Introduced Names. In Reimer, M and Bezuidenhout, A., 613) 629.
- Reimer, M and Bezuidenhout, A. (eds) (2004): *Descriptions and Beyond*. Oxford University Press.
- Russell, B. (1905): On denoting. *Mind* 14: 479) 493.
- Russell, B. (1912): *Problems of Philosophy*. Oxford University Press.
- Russell, B. (1918): Lectures on the Philosophy of Logical Atomism. *Monist*. Reprinted in R.C. Marsh (ed): *Bertrand Russell: Logic and Knowledge; Essays 1902) 1950*. George Allen and Unwin, London, 1956: 177) 281.
- Sainsbury, M. (2002): *Departing from Frege*. Routledge.
- Sainsbury, M. (2005): *Reference Without Referents*. Clarendon Press.
- Salmon, N. (1986): *Frege's Puzzle*. MIT Press.
- Searle, J. R. (1958): Proper Names. *Mind* 67: 166) 173.
- Soames, S. (2002): *Beyond Rigidity: The Unfinished Semantic Agenda of Naming and Necessity*. Oxford University Press.
- Textor, M. (2004): Reconstructing Frege. *Philosophical Books*, 45: 197) 208.